

УДК 930:327.7(4)

Ю. П. Мателешко
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
Ужгородського національного університету

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ В ЗАРУБІЖНІЙ НАУЦІ

Постановка проблеми. Карпатський єврорегіон (далі – КЄ), створений у 1993 р., є інституцією транскордонного співробітництва, яка об'єднує 19 адміністративно-територіальних одиниць п'яти країн Центральної та Східної Європи (Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії та України). За період майже 25-річного існування КЄ накопичив позитивний досвід, що виявляється в сприятливому впливі на регіональну безпеку й розвиток різних видів комунікацій. Однак негативні аспекти його діяльності, зокрема неефективне транскордонне управління, недостатня реалізація економічних проектів унаслідок обмежених фінансових ресурсів, проявляються більшою мірою. Цілком закономірно, що діяльність КЄ викликає інтерес серед як українських, так і зарубіжних науковців. За час існування єврорегіону вчені різних галузей (економісти, історики, політологи, фахівці з державного управління та інші) накопичили досить багато фактичного й теоретичного матеріалу з тих чи інших проблем діяльності асоціації. Тому виникає потреба у вивченні стану, напрямів і проблем дослідження цієї транскордонної структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що науковцями досліджувались переважно питання вивчення діяльності КЄ вітчизняними авторами. Так, у статті С. Віднянського та І. Вовканича головна увага приділена історіографічним інтерпретаціям досвіду Карпатського єврорегіону [1, с. 23–30]. Основні напрями й проблеми дослідження КЄ українськими науковцями спробував проаналізувати Ю. Мателешко [2]. Також варто згадати статтю О. Передрія та Р. Мадяр «Еволюція досліджень транскордонного співробітництва України», у якій автори виділили етапи вивчення цієї теми: 1) до середини 1990-х рр. (дослідження мали досить поверховий характер); 2) друга половина 1990-х – початок 2000-х рр. (перехід до теоретичних узагальнень); 3) 2000–2004 рр. (більш глибокий аналіз транскордонного співробітництва в межах КЄ) [3, с. 10]. Варто зазначити, що зарубіжна історіографія КЄ залишається на сьогодні недослідженою.

Метою статті є з'ясування головних аспектів вивчення Карпатського єврорегіону зарубіжними науковцями, розгляд проблеми дослідження цієї асоціації, а також аналіз і систематизація труднощів, які виділяють у діяльності КЄ.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширеним типом досліджень зазначеної проблематики є комплексні праці. Вони, як правило, включають у себе історію (головні етапи) діяльності Карпатського єврорегіону, його структуру, а також досягнення, проблеми й перспективи в економічній, політичній, гуманітарній та інших сферах.

Так, японський науковець Х. Танака висвітлив історичні підвалини КЄ, його організаційну структуру, досить детально проаналізував інституційні, економічні та інші проблеми, а також спробував окреслити майбутні перспективи транскордонної інституції [23, с. 64–76]. Як вважає дослідник, незважаючи на те, що єврорегіон формально досяг успіхів у відновленні регіональної безпеки, зменшенні етнічних конфліктів та ініціюванні взаємного спілкування з різних тем на прикордонних територіях, інституціоналізація транскордонного регіонального управління в КЄ залишається на її зародковому етапі [23, с. 76].

Ф. Дедіу коротко охарактеризувала правову базу функціонування міжрегіональної асоціації, її організаційну структуру, цілі та напрями діяльності, а також реалізовані в 1990–2000-х рр. проекти, у тому числі за участю безпосередньо румунської сторони [6, с. 208–211].

Спробу підсумувати 20-річчя діяльності міжрегіональної асоціації «Карпатський єврорегіон» здійснив Т. Ічо, який проаналізував головні етапи функціонування КЄ, його досягнення й недоліки. Особливу увагу при цьому автор приділив ролі Словаччини та України в транскордонній структурі, а також перспективам функціонування міжрегіональної інституції [11]. Учений підкреслює, що єврорегіон є динамічною структурою, здатною адаптувати свою діяльність до нових геополітичних і законодавчих умов, пов'язаних із вступом чотирьох його держав-учасниць до ЄС [11].

Різні економічні аспекти діяльності згаданої транскордонної структури представлені в низці як загальних, так і спеціальних публікацій. Проблемам, особливостям та перспективам економічної співпраці країн у межах КЄ в перші роки його функціонування, а також рекомендаціям щодо створення кращих економічних умов і стимулів його діяльності присвячена праця З. Кордели-Борчик [12]. Соціально-економічні характеристики словацької частини Карпатського єврорегіону висвітлені в статті Д. Поп'якової [16]. Низка дослідників також приділили увагу питанню здійснення транскордонних проектів (в економічній, культурній, науковій, освітній сферах) у межах КЄ. Так, польські науковці М. Грета та Я. Отто проаналізували проблеми й перспективи реалізації швейцарських грантів у КЄ, зокрема, їх маркетинговий вплив на єврорегіон у більш широкому контексті [10].

Окремо можна виділити етнонаціональний аспект дослідження Карпатського єврорегіону. Стану й можливостям моніторингу міжетнічних відносин у національно змішаних областях КЄ присвятили працю словацькі науковці М. Гайдош та С. Конечний [9]. Міграціям національних меншин у межах Карпатського єврорегіону приділили увагу угорські вчені І. Шу-

лі-Зокор, К. Цімре та К. Теперіч [21]. Поєднати етнічні аспекти з економічними спробувала Е. Воланін-Ярош. Предметом її роботи є ідентифікація та оцінка етноцентричних настроїв споживачів із п'яти країн КЄ (Польщі, Словаччини, Угорщини, України та Румунії) з урахуванням національних відмінностей [24].

Серед політологічних досліджень, які є переважно частиною комплексних праць, окремо можна виділити статтю К. Доґот, присвячену різним аспектам діяльності румунських місцевих адміністрацій у Карпатському євро регіоні [7]. Зазначаючи, що останні отримали вигоду від конкретних можливостей, наданих євро регіональною структурою, автор з'ясовує фактори, які визначають різний ступінь динаміки місцевих адміністрацій у процесі транс кордонного співробітництва в межах КЄ [7, с. 182–185].

Дослідження КЄ значною мірою залежить від активності та плідної діяльності цієї інституції. Однак, на думку зарубіжних науковців, можливості транс кордонної співпраці в межах євро регіону «Карпати» залишились у багатьох випадках нереалізованими [5, с. 170; 13, с. 83–85; 14, с. 90; 23, с. 68–76]. Це у свою чергу об'єктивно знижує кількісні та якісні показники досліджень КЄ. Жвава зацікавленість науковців діяльністю Карпатського євро регіону спостерігається до середини 2000-х рр., після чого активність досліджень знижується, як і функціонування самої асоціації.

До головних стримуючих чинників діяльності євро регіону насамперед належать фактори системного характеру. Так, Х. Танака та К. Чіріак серед основних виділяють такі проблеми, як нерівномірний рівень розвитку й різні системи адміністративно-територіального устрою країн – учасниць КЄ [23, с. 68; 5, с. 170]. В останніх, зокрема, несумісні адміністративно-правові структури органів місцевого самоврядування, різні місцеві автономії та можливості, різні фінансові й людські ресурси та неоднозначні відносини (межа обов'язків і зобов'язань) між центральними й місцевими органами влади [23, с. 68].

На думку польських науковців, системна відсутність можливостей громад брати участь в управлінні євро регіоном (криза участі та ідентифікації) є найгострішою формою функціональної неефективності КЄ [13, с. 84–85].

Крім вищезгаданих, науковці виділяють такі проблеми в діяльності транс кордонної інституції:

- занадто великий територіальний масштаб асоціації (16-мільйонний євро регіон охоплює 19 регіонів п'яти держав, відстань між центрами яких подекуди сягає 500 км), що спричиняє труднощі в багатосторонніх контактах та управлінні в межах євро регіону [22; 8, с. 179];

- надмірну політизацію КЄ, наслідком якої стало залучення до транс кордонних ініціатив центральних урядових структур більшою мірою, ніж місцевих органів влади та громад [12; 14, с. 90; 11];

- кризу представництва, зумовлену також тим, що впродовж тривалого часу в Раді євро регіону засідали по три (зараз по 10 осіб) представники з кожної країни, що позбавляло представництва деяких її членів, викликало брак зацікавленості активною діяльніс-

тю, призводило до внутрішніх конфліктів [13, с. 84; 23, с. 69];

- неефективність управлінських структур транс кордонної інституції [11], погану координацію між Секретаріатом та національними представництвами, відсутність системи ефективного обміну інформацією між ними [14, с. 90];

- відносно низькі показники економічного розвитку територій п'яти держав, що входять до складу Карпатського євро регіону [15, с. 4–5; 5, с. 170; 23, с. 71];

- відсутність уніфікованих джерел фінансування, у тому числі системної фінансової підтримки з боку ЄС [23, с. 70], що зумовлювало труднощі фінансового забезпечення спільних проектів [14, с. 90];

- недостатню фахову підготовку управлінських кадрів, часту зміну керівництва, значний суб'єктивний фактор у прийнятті рішень щодо діяльності КЄ [23, с. 70];

- брак ідентифікації регіонів-учасників, а також їх мешканців з асоціацією [23, с. 75];

- відсутність консенсусу з багатьох питань діяльності асоціації, різні підходи до перспектив подальшого стратегічного розвитку КЄ на регіональному, національному й загальноєвропейському рівнях [23, с. 76];

- національні та етнічні протиріччя, які заважають стабільному функціонуванню євро регіону [8, с. 179].

Особливістю багатьох праць є отожднення Карпатського євро регіону (між регіональної асоціації) з Карпатським регіоном (політико-економіко-географічним утворенням). Таким чином, дослідження між регіональної інституції підмінюється вивченням транс кордонної співпраці в межах регіону. Ця проблема трапляється в публікаціях як українських, так і деяких зарубіжних (угорських, словацьких, польських, румунських) авторів [17; 4; 19; 21; 16; 24]. Нечіткі межі, або ж підміна об'єкта дослідження, є серйозною методологічною помилкою, яка впливає як на мету й завдання, так і на кінцеві результати наукової роботи.

Висновки. Отже, можна виділити шість основних напрямів (аспектів) досліджень Карпатського євро регіону зарубіжними науковцями: комплексний, економічний, етнонаціональний, політологічний, історичний та гуманітарний. Наразі здійснено досить ґрунтовний комплексний аналіз КЄ, а також добре висвітлено економічні питання його діяльності. Натомість гуманітарний (освітній і культурний) зріз досі залишається найменш дослідженим. Політологічний та історичний аспекти цієї теми, як правило, є частиною комплексних праць. Загалом рівень вивчення Карпатського євро регіону зарубіжними науковцями не можна вважати цілком задовільним. Значною мірою це пов'язано з відносно низьким рівнем активності й ефективності цієї між регіональної асоціації, що зумовлюється системними проблемами її функціонування. Це об'єктивно знижує актуальність і перспективність таких досліджень. Іншою серйозною проблемою є наявність чималої кількості праць, у яких питання діяльності КЄ підмінюється транс кордонним співробітництвом у межах Карпатського регіону. Плутанина в об'єктах вивчення нівелює специфіку євро регіональних досліджень, що в підсумку дещо знижує якість наукових робіт.

Література

1. Віднянський С. Транскордонне співробітництво України: історіографічні інтерпретації досвіду Карпатського євро регіону / С. Віднянський, І. Вовканич // Міжнародний науковий вісник. – Ужгород, 2015. – Вип. 2(11). – С. 16–32.
2. Мателешко Ю. Головні аспекти та проблеми дослідження Карпатського євро регіону в українській науці (1993–2013) / Ю. Мателешко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Історія». – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2013. – Вип. 2(31). – С. 177–183.
3. Передрій О. Еволюція досліджень транскордонного співробітництва України / О. Передрій, Р. Мадяр // Науковий вісник Закарпатського державного університету. Серія «Економічні науки». – Ужгород: Вид. центр ЗакДУ, 2008. – Вип. 8. – С. 8–16.
4. Carpathian Euroregion: Prospects for Economic Trans-border Co-operation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroekonom.sk/download2/male-a-stredne-podnikanie/Carpathian-Euroregion-Prospects-for-Economic-Trans-border-Co-operation.pdf>.
5. Chiriac C. Administrative Units within the Carpathian Euroregion. Comparative Analysis / C. Chiriac // Cross-border cooperation: models of good practice in Carpathian Region. – Bucharest, 2014. – P. 159–171.
6. Dediu F. Participarea României la realizarea unor inițiative în domeniul cooperării transfrontaliere euroregionale / F. Dediu // Buletinul Universitatii Nationale de Aparare “Carol I”. – 2007. – Nr. 4. – P. 206–223.
7. Dogot C. Romanian Local Administrations and Their Activities in Carpathian Euroregion / C. Dogot // Cross-border cooperation: models of good practice in Carpathian Region. – Bucharest, 2014. – P. 172–187.
8. Fejes Z. A határon átnyúló együttműködések jogi és közigazgatási feltételei. Különös tekintettel a magyar határrégiókra / Z. Fejes. – Szeged, 2010. – 252 o.
9. Gajdoš M. Medzietnické vzťahy v národnostne zmiešaných oblastiach Karpatského euroregiónu: Stav a možnosti ich monitorovania / M. Gajdoš, S. Konečný et al. – Prešov-Užhorod: Prešovská spoločnosť pre integráciu Slovenska; Združenie prihraničných orgánov samosprávy Zakarpatska, 2002. – 98 s.
10. Greta M. The importance of swiss grants for creation of the Carpathian Euroregion marketing / M. Greta, J. Otto // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика». – 2013. – № 762. – С. 54–61.
11. Ičo T. Dvadsať rokov Karpatského euroregiónu 1993 – 2013 / T. Ičo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tiborico.estranky.sk/clanky/dvadsat-rokov-karpatskeho-euroregionu--1993---2013.html>.
12. Kordela-Borczyk Z. The Case for Economic Cooperation and Development in the Central Carpathian Region: The Euroregion Model / Z. Kordela-Borczyk // Global Security Fellows Initiative. – 1996. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dartmouth.edu/~gsfi/gsfweb/htmls/papers/text4.htm>.
13. Malikowski M. Euroregion Karpacki a akcesja Polski do Unii Europejskiej / M. Malikowski, K. Malicki, H. Kotarski // Granice i pogranicza nowej Unii Europejskiej. – Kraków: Nowos, 2005. – S. 77–97.
14. Miclăuș G. Instrumente de cooperare ale colectivităților locale și regionale în cadrul național și internațional / G. Miclăuș, N. Horea // Revista Transilvană de Științe Administrative. – 2000. – Nr. 1(4). – P. 81–91.
15. Musiał P. Nasze słabości w karpackim Euroregionie / P. Musiał // Karpacki Przegląd. – 2014. – № 1(20). – S. 4–5.
16. Popjaková D. Socioekonomická charakteristika slovenskej časti Karpatského euroregiónu / D. Popjaková // Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis: Prírodné vedy: Folia Geographica 1. – Prešov: UPJŠ, 1998. – Roč. 29. – S. 211–248.
17. Role of the Carpathian Euroregion in Confronting its Minority Agenda [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.policy.hu/flora/carpathianmin.pdf>.
18. Süli-Zakar I. A Kárpátok Eurorégió szerepe a határon átnyúló kapcsolatok erősítésében / I. Süli-Zakar // Comitatus. – 1997. – № 6. – O. 30–44.
19. Süli-Zakar I. Socio-geographical Transition in the Rural Areas of the Carpathian Euroregion / I. Süli-Zakar // GeoJournal. – 1999. – Vol. 46. – No. 3. – P. 193–197.
20. Süli-Zakar I. A határmentiség az euroatlanti folyamatok tükrében, különös tekintettel a Kárpátok Eurorégió működési területére / I. Süli-Zakar // A határmentiség kérdései az Északkelet-Alföldön. MTA Regionális Kutatások Központja. – Pécs, 2001. – O. 26–54.
21. Süli-Zakar I. Human Mobility on the Area of the Carpathian Euroregion: Migrating Minorities / I. Süli-Zakar, K. Czímre, K. Teperics // Human Mobility in a Borderless World? (Conference of the International Geographical Union Study Group «Global Change and Human Mobility»). – Pescara, 2001. – P. 164–172.
22. Süli-Zakar I. Transborder cooperation on the new eastern EU border. System problems of the transborder cooperation and the Carpathian Euroregion / I. Süli-Zakar, V. Majorné-László // Транскордонне співробітництво на нових східних кордонах ЄС: матеріали міжнародної конференції (м. Ужгород, 15–16 квітня 2009 р.). – Ужгород: Ліра, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Mitryaeva2009/16.pdf>.
23. Tanaka H. Carpathian Euroregion and Cross-Border Governance / H. Tanaka // The Journal of Comparative Economic Studies. – 2006. – Vol. 2. – P. 59–80.
24. Wolanin-Jarosz E. Etnocentryzm konsumencki w środowisku międzynarodowym – studium rynkowe Euroregionu Karpackiego / E. Wolanin-Jarosz. – Warszawa: Difin, 2015. – 241 s.
25. Zilahi J. Carpathian Euroregion / J. Zilahi // Carpathian Euroregion. Five years of Dialogue and Co-operation (1993–1998). – Krosno, 1998. – P. 18–24.

Анотація

Мателешко Ю. П. Головні напрями та проблеми дослідження Карпатського євро регіону в зарубіжній науці. – Стаття.

Висвітлюються питання головних аспектів і проблем дослідження міжрегіональної асоціації «Карпатський євро регіон» зарубіжними науковцями. На основі аналізу наукових праць автор виділив шість аспектів вивчення євро регіону «Карпати» в зарубіжній науці: комплексний, економічний, етнонаціональний, політологічний, історичний та гуманітарний. Наразі здійснено досить ґрунтовний комплексний аналіз Карпатського євро регіону, а також добре висвітлено економічні питання його діяльності. Натомість гуманітарний (освітній і культурний) зріз досі залишається найменш дослідженим. На якість досліджень євро регіону насамперед негативно впливають низький рівень його активності й ефективності, а також досить часте ототожнення асоціації з Карпатським регіоном.

Ключові слова: Карпатський євро регіон, зарубіжна наука, напрями дослідження, транскордонне співробітництво.

Аннотация

Мателешко Ю. П. Основные направления и проблемы исследования Карпатского еврорегиона в зарубежной науке. – Статья.

Рассматриваются вопросы главных аспектов и проблем исследования межрегиональной ассоциации «Карпатский еврорегион» зарубежными учеными. На основе анализа научных работ автор выделил шесть аспектов изучения еврорегиона «Карпаты» в зарубежной науке: комплексный, экономический, этнонациональный, политологический, исторический и гуманитарный. Сейчас осуществлен достаточно глубокий комплексный анализ Карпатского еврорегиона, а также хорошо освещены экономические вопросы его деятельности. Гуманитарный (образовательный и культурный) аспект остается до сих пор наименее исследованным. На качество исследований еврорегиона прежде всего негативно влияют низкий уровень его активности и эффективности, а также довольно частое отождествление ассоциации с Карпатским регионом.

Ключевые слова: Карпатский еврорегион, зарубежная наука, направления исследования, трансграничное сотрудничество.

Summary

Mateleshko Yu. P. The main directions and problems of research Carpathian Euroregion in the foreign science. – Article.

The article is devoted to the main aspects and problems of research Interregional Association “Carpathian Euroregion” by foreign scientists. Based on the analysis of scientific papers, the author identified six aspects of the study of the Euroregion “Carpathians” in foreign science: integrated, economic, ethnonational, political, historical and humanitarian. A rather profound comprehensive analysis of the Carpathian Euroregion has been carried out, and the economic issues of its activity are well covered. The humanitarian (educational and cultural) aspect remains to this day the least explored. On the quality of research Euroregion primarily adversely affect system problems of its activity and quite frequent identification of association with the Carpathian region.

Key words: Carpathian Euroregion, foreign science, research aspects, cross-border cooperation.